

ЖУМАНИЁЗ ЖАББОРОВ

ЧЎЛ ЧАҚМОҒИ

Уч парда, тўққиз кўринишли лирик-драматик опера
либреттоси

*Қарши чўлини обод қилиш учун
курашган илк қаҳрамонлар хоти-
расига бағишланади.*

ҚАТНАШАДИЛАР

- А н з у р а. Комсомол қиз, 20 ёшларда.
Ш е р м а т. Отаси, 50 ёшларда.
М а н з у р а. Онаси, 45 ёшларда.
Б о т и р. Қайлиғи, 22 ёшларда.
Қ о д и р. Ботирнинг отаси, 50 ёшларда.
М у а л л и м. 40 ёшларда.
А ш у р. Талабалардан бири, 20 ёшларда.
Т ў р а б е к. Бой, 55 ёшларда.
М ў м и н х ў ж а. Қишлоқ домласи, Тўрабекка яқин киши, 60
ёшларда.
А с а д ў ғ р и.
Б а х ш и.
Ч о л.
К а м п и р.

Қишлоқ аҳли: ёшлар, кексалар, йигитлар. Воқеа
Қашқадарё қишлоқларидан бирида, йигирманчи йилларнинг ўр-
таларида содир бўлади.

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

БИРИНЧИ ПАРДА

Жанговар комсомол қўшиғи янграйди. Кетмон, бел, хаскаш кўтарган йигит-қизлар ишдан қайтаптилар.

Комсомол қўшиғи

Курашда ҳам меҳнатда
Сенга боқур бахт, иқбол,
Ғалаба сари, олға!
Олға, шонли комсомол.

Н а қ о р а т

Яша, ботир комсомол,
Яша, моҳир комсомол,
Улуғ Ленин авлоди —
Мард, баҳодир комсомол.

Йигитлар ва қизлар Анзура билан хайрлашиб, чап томонга кириб кетадилар. Анзура ёлғиз, қўлтиғида китоблар, уларни кузатади ва «Хайр, қизлар, хайр, йигитлар, эртагача хайр!» деб хитоб қилади. «Хайр!» деган жавоб товушлари эшитилади. Юриб, саҳна ўртасигача келади. Девор ортида пойлаб турган Асад ўғри унинг йўлини тўсади.

А с а д

Тўхта!

Анзура орқага тисарилади.

Бунча қўрқма.

Бу мен — Асадман.

Қайси гўрдан келяпсан, шайтон?..

Яширсанг ҳам билиб турибман,

Комсомоллар мажлиси бўлди.

А н з у р а

Топдинг. Шундай.

Йўлимни тўсма.

А с а д

Қўлга хино,

Қошингга ўсма —

Қўйиб уйда ўтирмайсанми?

Ҳо, шаллақи!

А н з у р а

Бу менинг ишим...

А с а д

Ўзбошимча бўлма бунчалик,

Йўқ деб менинг терговчи кишим.

А н з у р а

Ишимизга аралашма кўп.

А с а д

Хўп, жонидан хўп бўлади, хўп.
Фақат айт-чи, яна нечта қиз
Изминг тутиб, бўлди изма-из.

А н з у р а

Бу ҳар кимнинг ўз виждон иши.

А с а д

Виждон иши?

А н з у р а

Сенга ҳисоб бермас ҳеч киши.

А с а д

Ҳеч киши?!
Йўқ, ҳисобнинг пайтига етдинг.

А н з у р а

Сенлар!

А с а д

Сен эл-юртни шармисор этдинг,

А н з у р а

Сенлар!

А с а д

Бою уламо бўлиб дарбадар...

А н з у р а

Навбат уларга!

А с а д

Ялангоёқ бўлдими раҳбар?!

А н з у р а

Даврон бизларга!

А с а д

Мен чўрткесар машҳур Асадман!

(Пичоқни кўрсатади.)

А н з у р а

Биламан!

Ҳа, Биламан, жонсиз жасадсан.

А с а д

Сўнгги марта айтаётирман:

А н з у р а

Эшитяпман!

А с а д

Ё ўлимни.

А н з у р а

Эшитяпман!

А с а д

Ё ҳаётни де.

А н з у р а

Эшитяпман!

А с а д

Вақт борида бу йўлингдан қайт!

А н з у р а

Бу тушингни сувга бориб айт!

Кескин чиқиб кетади. Асад пичоқ ушлаган қўлини баланд кў-
тарганча тош қотади.

Парда.

ИККИНЧИ КЎРИНИШ

Шермат аканинг чорбоғи. Шом пайти. Пастак, аммо бежиримгина
уй олидидаги супа атрофи гуллар билан зийнатланган. Ҳовли су-
пуриб, гулларга сув сепаётган А н з у р а Ботирни эслайди.

А н з у р а

Қайда қолди экан Ботирим,
Мажлисида ҳам кўринмади-я.
Бугун ҳам бир хабар олмади,
Соғиндингми, эй телба кўнгил?

А р и я

Кўзларим зордир йўлида, нега келмас ул йигит,
Кўзлари — тонг юлдузимдир, сўзлари — булбул
йигит.
Кўрмасам гар лаҳза-лаҳза, йўқдир оромим менинг,

Кўрганимда тонг каби равшан бўлур шомим менинг.

Ут бўлиб ёнди вужудим, интизорман, найлайн,
Дилдаги дардимни ёрга келса изҳор айлайн.

Эй, кўнгил, ишқ оташида ўртанурсан бунчалар,
Худди сендек лоларанг бўлмиш бугун гул-ғунчалар.

Кўча эшиги томонидан келаётган эркак товушини эшитиб, ўзини
ичкарироқ олиб, паналаб туради. Ш е р м а т а к а в а Қ о д и р
а к а изма-из гаплашиб киришаркан, Шермат ака, ичкари томон
хитоб қилади.

Ш е р м а т

Чойдан келтир, ўғлим Эрматвой...
Замон нотинч... аламзадалар
Сира тинчлик бермаяптилар,
Ҳаловат йўқ ҳатто уйқуда...
Сиз шошириб қўйдингиз, қуда.

Қ о д и р

Ҳей, қудажон, қизиқсиз жуда,
Шунинг учун тўйни барвақтроқ
Ўтказсак дейман.

Ш е р м а т

Қайси муҳлат сиз учун маъқул?

Қ о д и р

Келар ҳафта, бозор оқшоми.

А н з у р а

(ҳаяжон билан)

Юрак, бунча безовта бўлма,
Ёрим учун фидодир жоним.

Э р м а т ч о й ва дастурхон олиб киради.

Ш е р м а т

Қуда, уйдан бир хабар олай.

Қ о д и р

Йўғ-эй, энди мен кета қолай.

Ш е р м а т

Йўқ, бир лаҳза сабр қилгайсиз.

Шу пайт саҳна қоронгилашиб, иккинчи лавҳа намоён бўлади: Кичик бир уй. Токчада лампа чироқ ёнмоқда. Бу ерда омонат дарсхона, деворга доска ҳам қоқилган. Унга яқин ёшлар ерда ўтирибдилар. Саводсизликни битириш курсида м у а л л и м машгулот ўтказмоқда. Доскада: «Мен кооперативга кираман», «Мен комсомол бўламан» деган сўзлар ёзилган.

М у а л л и м

Шу сўзларни тўғри ёзинглар,
Эрта дарсда бир-бир сўрайман.

Ҳ а м м а

Хўп бўлади, муаллим.

Муаллим

Езиб бўлдингларми?

Ҳамма

Ҳа, бўлдик.

Муаллим

Шунинг билан машғулот тамом.

Ҳамма

Раҳмат.

Уринларидан қўзгала бошлайдилар. Шу пайт Ашур киради.

Ашур

Рухсат беринг, муаллим.

Муаллим

Марҳамат, Ашуржон, тинчликми?

Ашур

Анзуранинг йўлини кеча —
Асад ўғри тўсибди ногоҳ,
Пичоқ билан қўрқитибди у.

Ҳамма

Асад ўғри! Вой, лаънат,
— Нима дебди?
— Нима дер эмиш?

А ш у р

«Бу йўлингдан қайт!» деган эмиш,
«Сўнг пушаймон бўлмагин» дермиш.

Б и р и н ч и й и г и т

Қўрқитмоқчи бўлибди, демак.

И к к и н ч и й и г и т.

Уни қўлга туширмоқ керак!

А ш у р

Дўстлар, доим бўлайлик ҳушёр.

М у а л л и м

Балли, ҳушёр бўлмоқлик даркор,
Душман бўлур қотил ва маккор!
Улар сира тинчимаяпти...

А ш у р

Биргалашиб иш тутсак агар,
Ер тишлайди душман муқаррар!

Ҳ а м м а

Ер тишлайди душман муқаррар!

Саҳна қоронгилашиб, яна олдинги лавҳа пайдо бўлади.

Ш е р м а т

(Қодирга)

Майли, қуда, қарор шу бўлсин.

Қ о д и р

Тўй устига тўй бўлсин!

Қовли эшиги очилиб, Мўминхўжа секин кириб келади. Улар пайқамайди.

М ў м и н х ў ж а

(ўзича)

Қодир нима қилиб юрибди,
Бир гап борга ўхшайди бунда...
Ассалому алайкум.

И к к а л а с и

Ваалайкум... келсинлар, тақсир.

А н з у р а

Нега келди экан бу тулки?!

М ў м и н х ў ж а

Тамом бўлиб номози асир
Хонақодан қайтаётгандим,
Бир зарур гап туфайли ҳозир
Ёнингизга келдим, Шерматвой!

Ш е р м а т

(чой узатиб)

Чойдан ичинг, аччиққина чой.

М ў м и н х ў ж а

Чой аччиғу, хабарим ширин.

Ш е р м а т

Ошкор этинг хабарнинг сирин?

М ў м и н х ў ж а

Тўрабекдан бир гап келтирдим.

А н з у р а

(ўзича ёниб)

Тўрабекдан!

Ш е р м а т

(ҳайратда)

Тўрабекдан?!

Қ о д и р

Нима дебди, у мўътабар зот?

М ў м и н х ў ж а

(Шерматга)

Қизингизни сўраяптилар.

А н з у р а

Виждонсиз!

Ш е р м а т

Ўттиз йиллик меҳнатим ҳаққи
Қизимни ҳам сўрабдими у?

(Ғазабланиб.)

Айтинг, дарров сўзидан қайтсин,
Йўқса унинг ҳоли бўлар вой!

М ў м и н х ў ж а

У, ахир бой...

Қ о д и р

Ўтиб кетган унинг замони.

А н з у р а

Давру даврони!

М ў м и н х ў ж а

Мана бу хат ундан. Шерматвой.

(Енидан хат олиб, чироққа солиб ўқий бошлайди.)

«Биласанки, Шермат, хотиним ўлган,
Ўлгизлик азоби кўксимга тўлган.
Давлатим этади иккимизга ҳам,
Дунё завқларини кўрайлик баҳам.
Ҳадемай советдан қолмайди нишон,
Бу гапим ҳақиқат, сўзимга ишон.

Агарда йўқ десанг, кўргин ўзингдан,
Икки ўқ тешади икки кўзингдан.
Тўрабек».

Ш е р м а т

У йўқолиб кетган эди-ку,
Қайдан пайдо бўлиб қолди у!

М ў м и н х ў ж а

Шерматвой-эй, жуда соддасиз,
Мунча мол-мулкни,
Шунча ер-сувни,
Шунча уй-жойни
Ташлаб қайга кетиши мумкин?

Ш е р м а т

Домлапочча, хабарингиз борми-йўқ,
Анзурани Қодирвойнинг ўғлига —
Ботирвойга унаштириб қўйганмиз.

А н з у р а

(ширин энтикиб)

Ҳа, ҳа, шундай... тўйимиз яқин.

Қ о д и р

Бизлар қуда бўлганмиз.

Ш е р м а т

Бориб айтинг, кўнгли бўлсин тўқ,
Тўрабекка берар қизим йўқ.

Агарда йўқ десанг, кўргин ўзингдан,
Бозор оқшоми тўйга марҳамат.

М ў м и н х ў ж а

(ғазаб билан)

Ҳа, ҳа, худо хоҳласа... (Чиқади.)

Саҳна қоронгилашиб, тоғ этагидаги пастқам бир жой кўринади.
Дарахт панасида А с а д. Атрофга алаңглаб кўз ташлаб М ў-
м и н х ў ж а киради. Асаднинг саломидан чўчиб кетади.

А с а д

Салом, тақсирим.

М ў м и н х ў ж а

Э-э, қўрқитдингиз, Асадвой.

А с а д

Ҳали шу юрак билан шўроларни йўқ
қиламан, деб юрибсизми?

М ў м и н х ў ж а

Олло мадад беради, шўро йўқолур.

А с а д

Хўш, айтинг-чи, розими Шермат,
Хўжайиндан суюнчи олай?

М ў м и н х ў ж а

Йўқ, суюнчи насиб бўлмагай. Анзурани
Қодирнинг ўғли олар эмиш, жума куни тўй.

А с а д

Шуни ҳам уддалай олмабсиз.
Тўйи мотам бўлади!

Парда.

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Шермат ака богининг бир чети. Ишком тўла узум. Ариқ четида гуллар. Булбул чах-чахлайди. Қуёш уйғонмоқда. Кўча томондан, пахса девор оша Б о т и р кўринади. У чанқоқ кўзлар билан Анзурани қидиради. Висол иштиёқи билан куйлайди.

Б о т и р

Қаддинг кўришга зорман,
Тун кечалар бедорман.
Ойдек жамолинг соғиниб,
Келдим богинга, ёр, мен.
Чиққил ёнимга, эй гўзал,
Шаънингга айтай мен ғазал.
Лафзи ҳалолу сўз — асал,
Ишқим қилай изҳор мен.
Урнига тушсин аҳдимиз,
Кулсин қуёшдек бахтимиз,
Севмоқ, севилмоқ — ҳаққимиз,
Мен — ошиқи дийдор мен.

Девордан ошиб ўтади, бир бош узум узиб, ариққа чайиб, ея бошлайди. Шу пайт А н з у р а кўринади. Ингитни ҳайрон кузатади.

А н з у р а

Салом, узум ўғриси...

Б о т и р

(шошиб қолиб)

Салом, Анзурам, салом,
Ўғримасман, гапнинг тўғриси,
Сизни излаб келгандим.

А н з у р а

Мени излаган одам,
Эшик у ёқда қолиб,
Тешикдан ўтибди-да...
Ажаб...

Б о т и р

(ҳазилга олиб)

Узумини егину боғини суриштира
деган...

А н з у р а

Битта боғбон қиз.

Б о т и р

Бундай деган ким экан?

А н з у р а

(нозли рашк билан)

Ким экан у?

Б о т и р

Уша — Сиз!

А н з у р а

Узумини ейсизу
Боғидан беҳабарсиз,
Мана, қиз бошим билан
Ўзим ишлаб юрибман,
Парваришлаб юрибман.
(Кетмонга ишора қилади.)

Б о т и р

(хижолат бўлиб)

Айтсайдингиз, агар сиз,
Бир боғ эмас, юз боғни
Гулзор қилиб қўярдим,
Юқтирмай зарра хазон.

А н з у р а

Айтишга осон...

Улар ҳазиллашиб, кулишиб, севги тўла кўзлар билан бир-бирига боқишади. Анзура чеҳрасида ногоҳ ҳаяжон, ташвиш пайдо бўлади.

А н з у р а

Ботир ака, орзу-ўйимиз,
Жаранглаган ёшлик куйимиз...

Б о т и р

Ва бўлажак севги тўйимиз...

А н з у р а

Бахтимиздан бир нишонадир.

Б о т и р

Бу бахтимни ардоқлаш учун
Ҳадя этай йигитлик кучин.

А н з у р а

Аmmo... Асад, манфур Тўрабек
Бизга сақлаб ҳасад, фитна, кек,
Бахтимизга солмоқчилар чанг.

Б о т и р

Ҳа, беомон бўлди оғир жанг,
Бироқ душман янчилди буткул,
Бизникидир шодлик, баҳор, гул!
Асло қўрқманг, Анзурам!

Д у э т

Б о т и р

Яшнатай меҳрим-ла ёрнинг богини,
Кўзларимга суртайин япроғини.

А н з у р а

Баҳра олсин гулларимдан эл кўзи,
Шарбати боссин кўнгил чанқоғини.

Б о т и р

Она-юрт гулларга чулғансин тамом,
Гавҳару олтин қилай тупроғини.

А н з у р а

Кенг чаманлар завқини сурсин дилим,
Гулга буркайлик муҳаббат чоғини.

Б о т и р

Битди, золим, янги дунё бошланиб,
Кўрмагаймиз энди кулфат-доғини.

Аста-секин кулишиб, ҳазиллашиб чиқадилар.

Парда.

ИККИНЧИ ПАРДА

ТҮРТИНЧИ КҮРИНИШ

Кечки пайт. Кенг саҳна. Тўрда — чимилдиқ. Ҳртада машғала.
Қ и ш л о қ а ҳ л и — к а т т а к и ч и к, ё ш у қ а р и Ботир ва Ан-
зура тўйларига йиғилган. Беш қарсақ ўйин авжда. Ўйин тиниб,
Б а х ш и дўмбираси янграйди, атрофни болалар ўраб олган.

Б а х ш и

Яхши-яхши кунларда,
Сайра, жоним дўмбирам.
Тўй-томоша завқидан
Яйра, жоним дўмбирам.

Юрагимнинг гулисан,
Хуш овоз булбулисан,
Ошиқ-маъшуқ дилисан,
Янгра, жоним дўмбирам.

Куёв-келин яйрашур,
Бир-бирига ярашур,
Қўш булбулдай сайрашур,
Сайра, жоним дўмбирам.

Босган изи гул бўлсин,
Фарзандлари мўл бўлсин,
Душман бағри кул бўлсин,
Яйра, жоним, дўмбирам.

О в о з л а р

- Яшанг!
- Саломат бўлинг!
- Қўлингиз дард кўрмасин!

Шу пайт тўй либосидаги куёв — Ботир Анзурани етаклаб киради. Хурсандчилик авжига чиқади, жаранглаб тангалар сочилади. Келинни машъаладан айлантирадилар. Сўнг, келин-куёв чимилдиққа ўтиб, тикка туришади.

К а м п и р л а р

Бўйларингдан ўргилай.
Тўйларингдан ўргилай.
Қўша қаринглар.
Ували-жували бўлинглар.

Кампирлар ўртага Ботир ва Анзуранинг оналарини олиб чиқиб, ўйинга қистайдилар. Келиннинг онаси уялиброқ туради. Куёвнинг онаси қувноқ ҳазил билан ўйнайди.

К у ё в н и н г о н а с и

(келиннинг онасига)

Сойлар келар гулдур-гулдур,
Дунёнинг ишлари шулдир.
Ўйин тушинг, ҳой қудажон,
Қарайвермай мўлдир-мўлдир.

О в о з л а р

Улманг!

Келиннинг онаси

Менинг қизим қизил гулдир,
Гул шохида шўх булбулдир.
Бир ноз қилсам қилибман-да,
Тергайверманг гўлдир-гўлдир.

Куёвнинг онаси

Неваралар чулдир-чулдир,
Уйгинамни бахтга тўлдир.
Таранг қилманг, ҳой қудажон,
Дунёнинг ишлари шулдир,

Келиннинг онаси

Тоғда ёлғизоёқ йўлдир,
Тоғ орқаси яланг чўлдир,
Хурсандликдан ўйнайман-да,
Ўйнамаган соқов-гўлдир.

Куёвнинг онаси

Бугун сизни терлатаман,
Келинимга тергатаман.
Келингизам ўғил туғса,
Бешигини тебратаман.

Иккаласи

Алла-алла-аллаё,
Норбувининг невараси...
Ойчучукнинг невараси...
Алла-алла-аллаё!

Ҳаммалари кулишади. Сўнгра ёш аёлларнинг ёр-ёри бошлади.

Ё р - ё р

Баланд-баланд тоғларнинг
Бўрки бўлар ёр-ёр.
Келин тушган уйларнинг
Кўрки бўлар ёр-ёр.
Шилдир-шилдир қамишга
Сирғам тушди ёр-ёр.
Синамаган йигитга
Синглим тушди ёр-ёр.
Синамаган йигит деб
Айтманг янга, ёр-ёр.
Қизнинг кўнгли бўлмаса,
Тўйлар қайда ёр-ёр.

Чимилдиқ панасида бу қувноқ томошани кузатиб турган Анзура
билан Ботир бир-бирларига тўймай тикилишади.

Б о т и р ;

Хайрият!
Бахт қушим қўнди бошимга,
Бугун... энди меникисиз
Бутун умрга.

(Яқинлашиб, ҳазиллашади.)

А н з у р а

Бунча шошманг,
Ҳаддингиздан ошманг.

Ботир

Бу ойдин кечада
Бахтимга боқиб,
Шодликни кўксимга сиғдиrolмайман.

(*Ҳаяжонда*)

Анзураhon, юрагимга солинг-а, қулоқ,
Орзуларим жўш уради,— қайнаган
булоқ.
Ота-бобо ният қилган замон бизники,
Ер бизники, бахт бизники, осмон
бизники.

Анзура

Гапингиз рост:
Ер бизники, бахт бизники, замон бизники!

Тўй авжида.

Аёллардан бири

Ҳай-ҳай овсинлар,
Инсоф қилайлик,
Вақт — алламаҳал
Энди жилайлик.
Келин-куёв ёлғиз қолиб
Яйрашсин.

Ҳаймалари кулишади... Қишлоқ устида кўтарилган аланга ва одамлар қий-чуви тўй аҳлини саросимага солади. Ҳамма кўчага югуради. Анзура ва Ботир бир лаҳза ёлғиз қоладилар. Бироқ бу пайтда — чимилдиққа Асад ўғри бошлиқ уч-тўрт йигит кирган бўлади. Келин-куёв дастлаб гангиб қоладилар. Асад ногоҳ Ботирга пичоқ уради. Йигитлар шиддат билан Анзуранинг

огзига латта тиқиб, олиб қочадилар. Ботирнинг «Оҳ!» деб инграгани эшитилади. Узоқлашаётган отлар дупури эшитилади. Аланга кучаяди.

Парда.

БЕШИНЧИ КЎРИНИШ

Баланд тоғлар. Тоғ этагидаги кичик уйлардан бири. Лампа чироқ ёниб турибди. Кўрпачалар тўшалган. Парқу ёстиқларга ёнбошлаган Т ў р а б е к замондан нолийди.

Т ў р а б е к

Во ажаб, қандоқ замон, у бизни абгор айлади,
Хонумонлардан жудо, ғор қўйнида зор айлади.
Молу мулк қўлдан кетиб, келди гадоларнинг
куни,

Бу ҳукумат бизга кенг дунёни ҳам тор айлади.
Қайда у бойлик, салобат? Барчаси кул бўлдилар,
Бахт кулиб йўқсилга боқди, бизни ночор айлади.
Алқасос ҳукми, кўзимдан уйқини бегона қил,
Қон тиларман, қон тиларман, чунки хунхор
айлади.

*(Катта шишадан ароқ қуйиб ичади, ташқарига
қулоқ солади, кимнидир безовта кутади.)*

Эй, Анзура... Эй, бетовфиқ қиз,
Шайтон йўлдан урган ҳаёсиз.
Оёқ ости қилдинг одатни,
Ор-номусни, қуръон, бидъатни.
Фаол эмиш... Нонкўр шарманда!
Ёнажаксан гур-гур гулханда!

М ў м и н х ў ж а
(киради)

Ташвишдаман... ҳаяллаб қолди.
Келмаяпти одамларимиз.

Т ў р а б е к

Тақсир, бунча ҳовлиқаверманг.

М ў м и н х ў ж а

Тушмасин-да, илоё қўлга.

Т ў р а б е к

Совуқ нафас қилманг, тақсирим.
Мен ўлмоқчи эмасман ҳали.
Шермат, Қодир, Анзураларнинг
Барчасининг қонин ичаман.
Ҳаммасининг келади гали,
Қонни дарё қилиб кечаман.

М ў м и н х ў ж а

Яхши ният — ярим давлатдир,
Айтганингиз келсин, илоё!

Фотиҳага қўл очади. Шу пайт соқчи-мулозим киради.

С о қ ч и

Улар келиб қолди, хўжайин.

М ў м и н х ў ж а

Худога шукур!

Т ў р а б е к

Не келтирди, бориб хабар ол.

С о қ ч и

Уч қиз билан анчагина мол.

Т ў р а б е к

Чақир, кирсин! Кўзимдан йўқол!

А с а д ўғри Анзурани етаклаб киради, яна икки қиз
ва бир неча йигитлар кўринади. Ҳар хил ўлжалар —
латта-лутталар Тўрабек оёғи тагига ташланади.

А с а д

Мана, хўжайин, Анзура тайёр,
Эри бечора ўпгани ҳам йўқ!

Т ў р а б е к

(Асадга)

Балли сенга...

(Анзурага.)

Хўш, энди айёр,
Шаккок, шаддот, қўлга тушдингми?

(Кулиб.)

Энди бир оз йўлга тушдингми?

(Асадга.)

Эри қани?

А с а д

Жон берди эри.

Т ў р а б е к

Дўзах бўлур борувчи ери!

А н з у р а

(Ғазаб, фарёд билан)

Жаллодлар!

Қаердасан, Ботирим, мардим!

(қўлини бўшатишга талпинади.)

Т ў р а б е к

Оҳ-о, тилинг чиқиб қолипти-ку,
Эшигимга тилаб бурда нон,
Зор юрганинг унут бўлдимми?

(Истеҳзо билан.)

Шўро қизи... Комсомол шайтон...

А н з у р а

Бу ҳийлалар, бу ёвузликлар
Сақлай олмас сени, Тўрабек!
Ботиримни ўлдиролмайсан!

Т ў р а б е к

Отанг қайда, у оёқланг?

А н з у р а

Ҳовли-жойинг, боғу роғ, даланг —
Ҳаммасини элга улашиб,
Хизмат билан юрибди ҳозир,
Ўғлингни ҳам олдик қамоққа,
Хотинларинг зордир талоққа!

Т ў р а б е к

Майли энди зор бўлса зордир,
Аммо ҳозир сенга эгаман.

А н з у р а

Вой бечора, сенга текканча
Билиб қўйки, ерга тегаман.

Т ў р а б е к

Эй, тирмизак, бу шаштингдан туш.

А н з у р а

Қафасингга тушмас эркин қуш!

Т ў р а б е к

Орзуларинг барчаси сароб,
Мазлум эдинг, яна мазлумсан.

А н з у р а

Йўқ, йўқ, бугун сен хору хароб,
Ўлимларга ўзинг маҳкумсан!

Т ў р а б е к

Эрта-индин йўқ бўлур шўро.

А н з у р а

Шўроники бу ёрқин дунё!

Т ў р а б е к

Отангни ҳам ўлим кутади.

А н з у р а

Йўқ-йўқ, сени ажал югади!

Т ў р а б е к

Авлодингни қонга этгум ғарқ.

А н з у р а

Сени топтар озод бўлган халқ!

М ў м и н х ў ж а

Бунга ҳеч гап кор қилмас, хўжам.

А н з у р а

Бор экан-ку бу тўти қуш ҳам!

М ў м и н х ў ж а

Ё раббий! (Ёқасини ушлайди.)

Т ў р а б е к

Афсус, афсус, одамларим кам,
Мингтагина йигит бўлсайди...

М ў м и н х ў ж а

Унда нима бўларди?

Т ў р а б е к

Унда... булар бари ўларди,
Қолдирмасдим қашшоқ, гадодан.
Гирдоб-гирдоб қон оқизардим.
Сув ўрнида Қашқадарёдан.

А н з у р а

Мен курашга тайёрман, жаллод,
Мен сен каби номард эмасман.

Т ў р а б е к

Шошма, кунинг етиб турибди,
Ҳой, йигитлар, қуйинг ароқдан.
(Ароқ қуйиб, бирга ичишади.)

— Соғлигингиз учун, хўжайин!
— Борлигингиз учун, хўжайин!

Т ў р а б е к

Асад!

А с а д

Лаббай, хўжайин.

Т ў ра б е к

Олиб чиққин манов таннозни,
Қамаб қўйгин менинг хонамга,
Бир пасдан сўнг ўзим бораман,
Хилватда бир отамлашамиз...

А с а д

Хўп бўлади, ҳозир, хўжайин.

(Анзурага)

Қани энди юринг, янгажон,
Янгажонмас, танга — жон!

М ў м и н х ў ж а

Янгажонинг нимаси, Асад?
Кундош десанг тўғри бўларди.

Ҳаммалари қаҳ-қаҳ отиб куладилар.

А н з у р а

Соқолларинг гўрда чирисин,
Имонини ютган ялмоғиз!

М ў м и н х ў ж а

Имонимга тегизма оғиз!

Анзурани Асад куч билан ташқари олиб чиқаётганида қизлар
Анзурага ёпишадилар, аммо уларни куч билан орқага қайта-
радилар.

А н з у р а

Ҳеч қўрқманглар, дугоналарим,
Тез орада озод бўламиз.
Хайр-хайр, меҳрибонларим.

Т ў р а б е к

Қани, йигитлар, базм бошланглар.
Ароқ қуйилсин, қўйлар сўйилсин,
Манов гулларни бир ўйнатинглар.

Қизларни ўйинга қистайдилар.

Парда.

ОЛТИНЧИ КЎРИНИШ

Аваз Малик қишлоғидаги мазор. Қуёш ботаётган пайт. Эғнида милиция формаси, белида тўппонча осиглиқ, ҳориган, толиққан **А н з у р а** аста-секин юриб келиб, янги қабр тепасида тик туради. Бу — Ботирнинг қабри. Шу атрофда юрган **ч ў п о н б о л а** уни бошлаб кирган бўлади.

А н з у р а

Ботиржонгинам, Ботирим, норим,
Кўнгил қўйган севикли ёрим,
Тинч ухлагин...

А р и я

Душманам сендан жудо қилди, нетай,
Шум рақиб кўп иддао қилди, нетай,
Кўнглим ичра, орзулар бисёр эди,
Ғам юки қаддим дуто қилди, нетай.
Уч оларман танда жоним бор экан,

Гарчи тақдир юз бало қилди, нетай.
Тинч ухла, азизим, Ботиржон,
Жонингга жон олдим,
Ўзинг учун қон!
Аммо интиқомга тўла асабим,
Душманга ўқ бўлар нафрат, ғазабим.
Ер тишлади битта қотилинг.

Саҳна қоронғилашиб, орқада тоғ манзараси намоён бўлади. Анзура билан бирга гандираклаб Асадуғри келмоқда. Анзура пайт пойлаб Асаднинг оёғини чалиб юборади. У қоқилиб йиқилади. Анзура ердан тош олиб, чаққонлик билан Асаднинг бошига туширади. Асад узала тушиб қолади. Анзура унинг ёнидан пичоғини суғуриб, кўксига зарб билан ботиради. Асаднинг тўппончасини ҳам юлиб олади. Жасадни судраб, чуқурга ағдаради.
Ўзи қочади.

Парда аста-секин кўтарилиб, яна мазор саҳнаси кўринади.

А н з у р а

Эшитдингми сўзимни, жоним,
Итваччани шундай ўлдирдим.
Бу жуда кам.
Сўнгги иблиснинг
Жонин олмай ором билмасман!
Ишон, жоним! Севгимиз ҳаққи,
Она сути каби ҳалолман.
Тонг нуридай,
Булоқ сувидай
Покизаман, гардсиз, зилолман.
То ўлгунча шундай қоламан,
Душманингдан қасос оламан!

А р и я

То тирикман, дилда жоним сен билан,
Жон эмас, буткул жаҳоним сен билан.

Сен менинг покиза ишқимсан мудом,
Жўш урар томирда қоним сен билан.
Дилдаги орзуларинг топгай камол,
Ёшлигим, кўрким, замоним сен билан.
Қабринг узра гул унар, гулшан унар,
Барқ урар бўстон маконим сен билан.

(Аста-секин саҳнадан узоқлашади.)

Парда.

УЧИНЧИ ПАРДА

ЕТТИНЧИ КЎРИНИШ

Тоғ этаги. Олис қишлоқ манзараси. Катта қайрағоч тагида тушлик пайти. Кооператив аъзолари шу ерда, ким ёнбошлаган, ким белбоғини ёзиб дастурхон қилган, ким чой қайматишга уннаган — ҳамма ҳар иш билан банд. Ўртада — давра тузган ёшлар хурсандчилиги.

Дуэт ва хор

Лола

Тоғдан шамол келади,
Сочларимни силади.
Муҳаббат изтиробин
Завқи борлар билади.

Нақорат

Қарши чўлида лола,
Лола терар бўз бола.
Лолага меҳрин қўшиб
Кимга қилар ҳавола?

Эрмат

Тоғ этагида шоли,
Эсган кимнинг шамоли?

Юрагимни ёндирди
Бир нозанин жамоли.

Н а қ о р а т

Л о л а

Юракми у ёнмаса,
Меҳр ила уйғонмаса.
Аҳди борнинг — бахти бор,
Гар аҳдидан тонмаса.

Н а қ о р а т

Э р м а т

Ширин экан сўзингиз,
Тўлин ойдаи юзингиз.
Дилингизда бор гапни
Айтиб турар кўзингиз.

Н а қ о р а т

Ш е р м а т билан А н з у р а кирадилар.

Ш е р м а т

Ҳорманглар-ов!

Ҳ а м м а

Бор бўлинг, шўро бува.

Ш е р м а т

Шу зайлда иш давом этса,
Олтин унар ким чигит экса.

Қ о д и р

Ҳа, қудажон, гапларингиз рост,
Бу иш — бирлик шарофатидир.

А н з у р а

Доҳий Ленин башоратидир.
Эл бирлашса — тоғдан ҳам баланд,
Эл бирлашса — офтоб монанд
Яшнатади шаҳру далани.

Ш е р м а т

Булар хамир учидан патир.
Ҳали шундай кунлар келарки,
Бўстон бўлар саҳрою тақир.

Э р м а т

Дада, яна битта трактор
Зарур бўлиб қолди-да, жуда.
Опам билан бирга ишлардик.

А н з у р а

Албатта бўлади!

Ш е р м а т

Ҳа, бўлади. Юзлаб трактор
Ҳады қилар ҳукуматимиз.

Ҳ а м м а

Омон бўлсин ҳукуматимиз.

О й с у л у в н и н г о н а с и

(армон билан, йиғлаб)

Ойсулувим тирик бўлганда
Ёнларингда бирга бўларди.

А з и з а н и н г о н а с и

(қўлини ерга уриб йиғлаб)

Тўрабекка ўлим бер, худо,
Фарзандимдан қилди у жудо.
Қайлардасан Азизажоним!

А н з у р а

(афсус, армон билан)

Жондан азиз дугоналарим
Ёв қўлида берибдилар жон.

Аmmo кураш ҳали тугамас,
Ҳали душман берар қонга қон.

Ш е р м а т

Писиб ётар ғорда Тўрабек,
Ҳали қўлга тушганича йўқ.

Қ о д и р

Қўлгинамга тушса лаънати,
Қўзларига босар эдим чўғ.

Шу пайт ч о л билан к а м п и р киради.

Ш е р м а т

Келинг, келинг, Каримбой ака,
Ассалому алайкум.

Ч о л

Воалайкум... Жамоат жам-ку,
Ҳорманглар энди.

Ҳ а м м а

Саломат бўлинг.

Қ о д и р

Янгамни ҳам олиб келибсиз.

Ч о л

Ичим қизиб, тор ҳовличангда
Ўтирмайман деб қолди кампир.

Ш е р м а т

Яхши қилибсиз.

А н з у р а

Яхши келибсиз.
Ишларимиз маъқулми, ота?

Ч о л

Маъқул ҳам гапми,
Ҳаракатда — баракат.

А н з у р а

Кооперативга киринг-да энди.

Ч о л

Киардиму манави кампир
Ҳеч кўнмаяпти.

«Нега?», «Нега?» — деган саволлар.

Қ о д и р

(хотинининг гашига тегиб)

Хўжайин кўнмаяптилар денг.

Ч о л

Нега энди хўжайин бўлсин?

К а м п и р

Бу чол лақилламай ўлсин.

Ҳо, Шерматвой!

Ш е р м а т

Лаббай, янга?

К а м п и р

(ўрнидан секин қўзғалиб)

Шерматвой, бу капратип деган,

Билишимча, кўп ёмон экан.

Ш е р м а т

Хўш, нимага?

К а м п и р

Товоқ, қозон ўртада эмиш,

Оби ёвғон ўртада эмиш,

Кўрпа-ястиқ ўртада эмиш.
Хотинлар ҳам ўртада эмиш.
Бу қип-қизил қиёматмасми?

Ҳамма кулади. Кампир «боладим» дегандай аланглайди. Кампирнинг чоли ўрнидан туради.

Ч о л

Ҳай-ҳай, хотин, ҳай, Норжонбуви,
Оғзим бор деб валақлайверма,
Сен ўртада бўлдинг нимаю
Ё ўртада бўлмадинг нима?
Мен ташвишдан қутулар эдим.

Ҳамма кулади.

Ш е р м а т

(Кулиб)

Чолингизга насиб қилинг-э...

А н з у р а

Кооператив кўп улуғ нарса,
У — шарафли давр мевасидир,
Доҳий Ленин ўй-режасидир!
Бошқа гаплар ёлғон, бувижон.

Ш е р м а т

Бошқа гапни душман тарқатган.
Одамлардан бир сўраб кўринг:
Уз хотини ўзиники-ку!

Ҳамма кулади.

Идорага келинлар кечроқ,
Бир бемалол суҳбатлашамиз.
Хайр, ҳозирча (*чиқади*).

Ҳамма бел, кетмон, хаскаш, паншахасини кўтариб, далага қўзғалади, трактор овози гулдирайди.

Парда.

САККИЗИНЧИ КЎРИНИШ

Кечки пайт. Трактор билан ҳайдалган майдон. Бир чеккада — олисроқда трактор ҳам кўринади. Гул дасталаётиб, **А н з у р а** куйлайди.

А р и я

Чўлу саҳро боғу бўстон бўлғуси,
Довруғи тилларда дoston бўлғуси.
Мавж уриб, оби ҳаёт оққай равон,
Томчиси дилларга дармон бўлғуси,
Она-ер яшнар баҳору бахт билан.
Пахтазорлар нурли хирмон бўлғуси.

Орзумиз топгай амал даврон аро,
Энди дунё доруломон бўлғуси.

А н з у р а

Кечир мени, Ботирим, ёрим,
Бугун андак кечикиб қолдим.
Аммо сенда бор ихтиёрим,
Ёдинг билан мен нафас олдим.
Қани энди тирик бўлсангу
Бу кунларни бир кўрсанг эди...
Юзларингда табассум, кулгу,
Ёнгинамда шод юрсанг эди.
Уф, афсус...

Кутилмаганда Т ў р а б е к пайдо бўлади.

Т ў р а б е к

Қўлга тушдингми?
Мен букунни кўп кутган эдим.

А н з у р а

(дарҳол воқеани англаб)

Мен ҳам сени кўрмоқчи эдим.

Т ў р а б е к

Демак, мақсад бир жойдан чиқди.

А н з у р а

Ажаб эмас...

Т ў р а б е к

Ҳа, айтмоқчи,
Трактор ҳам ҳайдар эмишсан?

А н з у р а

Ҳайдайман.

Т ў р а б е к

Мен қишлоққа қайтгандан кейин
Ерларимни ҳайдаб берасан.

А н з у р а

Қайтиш сенга насиб қилмайди.

Т ў р а б е к

Ҳали шундай ниятим бор де?

А н з у р а

Бу — бир менинг ниятим эмас,
Бу — ёп-ёруғ замон нияти.
Озод бўлган инсон нияти!

Т ў р а б е к

Ҳали инсон ҳам бўлдингларми?
Оёқяланглар!

А н з у р а

Мен — инсонман. Сен — илон эдинг,
Илон каби ўлишинг аниқ.

Т ў р а б е к

Ботир ёлғиз зерикмасин деб —
Иккалангни этгум қўшмозор,
Бошингда калхатлар қуради бозор,
Сен Асадни ўлдириш билан
Қутуламан деб ўйладингми?

А н з у р а

Асад эмас, бир Асад эмас,
Ботиримнинг томчи қонига
Минг Асаднинг жонин оламан,
Ё, Тўрабек, умринг тугади!

Тўрабек қаҳқаҳа солиб, истеҳзо билан кулади.

Т ў р а б е к

Оббо, сен-эй, аёл бўлсанг ҳам,
Тузуккина мардсан, муттаҳам,
Хотинликка менга кўна қол!

А н з у р а

Вой, тўрвасоқол,
Оғзингга похол,
Сени бошга урсинми хотин!

Т ў р а б е к

Агар сен кўнсанг,
Йўлимга юрсанг,
Ота-онангни омон қўяман.
Уканг Эрматни омон қўяман.

А н з у р а

Агар кўнмасам,
Йўлингга юрмасам —
Нима бўлади?

Т ў р а б е к

Унда барининг кўзини ўяман...

А н з у р а

Мана, ол, номард!

Чаққонлик билан тўппончани ёнидан олиб, Тўрабекни отади. Тўрабек чап қўли билан кўкрагини ушлаб йиқилади ва Анзурани отишга улгуради. Анзура ҳам йиқилади. Уқ товушига эл йиқилади. Фарёд, қичкириқ кучаяди. Таёк, милтиқ, кетмон кўтарган ғазабнок кишилар кўринади.

Парда.

ТўҚҚИЗИНЧИ КўРИНИШ

Анзуранинг дафн маросими. Саҳна олдидан Мўминхўжа ва уч-тўртта ўғриларни олиб ўтадилар. Анзуранинг онаси дод солиб йиғлайди. Қавм-қариндошлар, ҳамқишлоқлар унга ҳамдард бўладилар.

Ария

А н з у р а н и н г о н а с и

Қуш бўлиб осмонга учдингми, болам,
Сел бўлиб тоғларга тушдингми, болам,

Ё совуқ ерларни қучдингми, болам.
Қайдасан, қайлардасан, жоним менинг,
Боғларимда энди йўқми булбулим,
Сўлдими бевақт, очилмасдан гулим,
Шунчаларми душманим қилди зулм,
Ғам билан чулғанди осмоним менинг.

Кўнглинг ичра қанча орзу барқарор,
Мақсадинг йўлида эрдинг бахтиёр,
Оҳ, ўлим, дунёни қилди кўзга тор,
Кетди кўздан нури дармоним менинг.

Вотирнинг қабри ёнида Анзуранинг қабри кўринади.

Х о р

Йиғлангиз, кўзлар, азиз инсон учун,
Бахтимиз йўлида оққан қон учун.

Зўр кураш ўтида ёнган жисму жон,
Тоза қалбу, покиза виждон учун.

Қалбини бизларга у бахш айлади,
Жонини тикди гўзал даврон учун.

Қолмагай ер узра золимдан нишон,
Қон олармиз, қон олармиз, қон учун.

Йиғламанг ўлмайди ботир қизингиз,
Абадий порлайди бахт юлдузингиз.

Ҳ а м м а

Анзура ўлмайди —
Орамизда яшайди,
Орзулари яшнайти!..

Парда тушиб, яшнаган чўл: оппоқ пахтазорлар, зилол каналлар, обод қишлоқлар манзараси диққатни тортади. Анзурага ҳайкал ўрнатилиши дақиқалари. Янги, ёш а в л о д уни гуллар билан муборакбод қиляпти.

Х у л о с а х о р и

Орзулар кулган диёрда даври давронлар бугун,
Чўлу саҳро сийнаси кўркам гулистондир бугун.
Ярқираб Ильич чироғи, сувга сероб бўлди чўл,
Она-Ер оғуши беҳад бир улуғ кондир бугун.
Бунда севги, бунда бахт, меҳнат ва роҳат олами,
Чўлқувар эл довуғи тилларда дostonдир бугун.
Ёд этармиз жон фидо қилган азизлар номини,
Яхшиларга элда ҳурматлар фаровондир бугун.

Парда.

ДРАМАТИК ДОСТОН

I

Қадимий Бухоро. Рангин пештоқлар.
Музайян саройлар, гумбазу равоқ.
Самодан ранг олган неча бир қаср
Ярқиллар қуёшнинг олтин селида.
Устма-уст қалашган кўрксиз лойдевор,
Жинкўча, тош ҳовли, хароб кулбалар —
Узра юксак қалқиб бир даста минор,
Инсон санъатини этар намоиш.

Шаҳар четидаги оддий тош ҳовли,
Минглар қисматининг ҳамдами бўлиб,
Бу ерда яшайди Аҳмад Бухорий,
Бу ерни манзилгоҳ тутгандир устод.
Аҳмад Бухорийни ким танимас, ким?
Опоқ соқоллари кўксин тўлдирган,
Донишманд чеҳрада тарих мужассам,
Шогирдлар оламин фаҳри бўлган зот.

Бунёдий тафаккур завқига тўлиб,
Рангларга кўчириб, қалб сеҳри, ҳоврин,
Ҳовли ташқисида бир ҳужра ичра
Зайниддин ишларди, муносиб шогирд.
Устод кириб келди шогирд ёнига,
Фикрини ром этди ранглар жилваси,

Тошларга мунаққаш ажиб лавҳалар.
Уйқусиз тунларнинг маҳсули — ижод.
Устоднинг ёнида яна бир шогирд —
Самандбек бор эди, талай йилларни
Шу санъатга тиккан, кеча-кундузлар
Машаққатли касбдан шон кутган йигит.

Б у х о р и й

Баракалло, ўғил, неча фурсатки,
Тунларни тонгларга улайсен бедор,
Ниҳоят мақсадга дарча очибсен,
Нақшингда мангулик барқ уриб турар.

З а й н и д д и н

Ташаккур, бу рағбат сўзингизни мен
Яхши бир орзудек тўғри англарман.

Б у х о р и й

Ранглар нисбатида тенгсиз жозиба,
Чизгилларда сирли олам суврати!
Улуғвор пештоққа кўчган ҳамоно
Ақлларни тамом лол этмоғи рост.
Бунда маҳобат бор даҳоларга хос.
Шундайми, Самандбек?

С а м а н д б е к

Алҳол, рост, устод.
Бу тансиқ бир хаёл, олижаноб ҳис,
Тафаккур мавжланур ҳар қиррасида,
Абадийлик муҳри аёнди яққол,
Тасанно, азизим.

З а й н и д д и н

Раҳмат, Самандбек.
Сизга муболага бўлса бас ўзи.

Б у х о р и й

Санъат оламида азалдан-охир
Шундай бир қоида мавжуддир мутлақ.
Бировким, қалбининг ганжинасини
Тортиқ қилар экан инсониятга,
Яъни китобатда, фунунда, шеърда,
Заргарлик, меъморлик, сангтарошлик ё,
Қайси бир ҳунарнинг илгин тутмасин,
Унга ўзлигини сингдирар аввал.
Бу — унинг қонида гупурган оташ,
Жисмида ғалаён этган эҳтирос.
Сўнг, у олам ичра сочилиб ётган,
Зардек зарра-зарра тарқалган жамий
Гўзалликни битта нуқтага тўплаб,
Талқин айлаяжак хос бир ғояни.
Токим у келажак неча авлодга
Ҳикоятлар қилсин эзгу ниятдан.
Абадият деган мана шул ўзи,
Уни истак билан олиб бўлмайди.

З а й н и д д и н

Мана бу гулларнинг ушбу тархида
Мутаносиб ҳолат етишмас, устод.
Кўнглимни тўлдирмай ғалат бир чизги,
Андак безовтаю ғаш этаётир.

Б у х о р и й

Бали, ўз-ўзидан норизолик — бу
Ҳамиша изланиш, тинимсиз шуур
Тақозо этгувчи ноёб фазилат.
Фақат нодонгина ўз ихтиросин
Кўкка кўтаргайдир бенуқсон дея.
Мана бу шаклнинг устида бир оз
Бош қотирмоқ керак, ўғлим Зайниддин.

С а м а н д б е к

Фикри ожизимча, анов гул тархи,
Хусусан, мана бу суврат ва шакл
Бир-бирин тамоман инкор этмоқда,
Бунда сохталик бор, меъёр бузилган.
Бунда соя билан нур нисбати гўр.

Б у х о р и й

Нечун? Қайси шакл ва қайси суврат?
Исбот талаб қилур ҳар қандай даъво.

С а м а н д б е к

Ҳозир ўзингиз ҳам айтдингиз, устод,
Фикрингизни такрор этдим мен, холос.

Б у х о р и й

Мен ёлғиз бир чизги камолин ўйлаб,
Уни қиёмига етказ, дедим, то —

Мукаммаллик унда гуркираб турсин.
Хайр, ишлагайсан яна бир муддат.
Ҳозирча тушликка марҳабо, дўстлар,
Қани, ичкарига — бир пиёла чой!

Самандбек титрарди. Ҳамиша гап шу.
Зайниддинга барча мақтов муҳайё.
Неча йилки, ялаб бу остонани,
Бир оғиз яхши сўз дариғдир ундан.
Бунга ортиқ чидаб бўлмайди сира.
Нуқсонга мисолдир унинг машқлари,
Етукка — Зайниддин ишидир тимсол.
Бунда ноҳақлик бор, адоват, ғазаб,
Устод адолатни унутган тамом.
Йўқ! Тоқат тоқ энди, токай йўлимда
Зайниддин бўлғуси ўтиб бўлмас ғов!..

Эшиклардан бири очилиб қийғоч,
Ташқида кўринди ажиб бир гўзал,
Зулфизар — устоднинг ёлғиз фарзанди.
Зайниддин санъатин кўздан кечирмоқ
Севимли одатдир бу дилбар қизга.
Гулларда мужассам олам чиройи,
Пайваста чекилган беқиёс ранглар
Қизнинг вужудида қўзғарди туғён.
Кўзига сураркан гулгун нақшларни,
Билмоқ истар эди улар асрорин.
Қаердан йигитнинг бегард кўнглида
Чаманларнинг шўхчан оловланиши.
Қизилида ял-ял ёнади шафақ,
Сариқда — саҳронинг минг йиллик оҳи.
Кўкида — самонинг баҳорий ранги.
Тасаввурнинг бундоқ кўрки олдида
Энтикиб боқарди дилрабо санам.

Мана, дугоналар — қўшни қизлар ҳам
Бир-бир чиқишдилар, ҳар кунги одат,
Уларнинг маҳлиё қарашларида
Нақшлар гулхани акс этар ёрқин.
Таажжуб! Табиат бағрида пинҳон
Бунчалар мўъжиза, бунча жозиба
Қандай сеҳр билан нақшларга кўчди.
Бундан табиатнинг ўзи, балки, лол.

Ёшликда, кулгию ҳазил юксалар,
Қизлар оламига хос барча хислат
Ярқ этиб товланар бир неча лаҳза.
Гўё Зулфизарни қутлашар дилдан.
Зулфизар бокира бир ибодатча,
Ички бир ифтихор шуъласидан маст,
Ҳавойий рангларнинг жимжимасида
Ўзининг хаёлий оламин кўрар.

Зайниддин бу ҳолни сезарди зимдан,
Биларди ул қизнинг ҳайратли қалбин,
Ҳозир ниманидир баҳона қилиб
Секин чиқиб келди ташқи ҳовлига.
Қизлар гўё ҳурккан кабутарлардек,
Дувва қўзғалдилар, сачралиб ҳарён.
Зайниддин Зулфизар рўбарўсида
Энтикиб турарди, сўзсиз бир висол
Қамти келди бир жуфт ошифта кўзлар,
Икки қалбада бир қон гупурди гўё.

З у л ф и з а р

Ассалом алайкум..

З а й н и д д и н

Салом, азизам,
Қайдан пайдо бўлдинг бахт қуши янглиғ?

З у л ф и з а р

Чироғингиз турди тонггача ёниқ.
Билдимки, ижоду иш билан бандсиз,
Тошга сайқал берган Моний монандсиз.

З а й н и д д и н

Ҳа, тунни уйқусиз ўтказганим рост,
Кўр-чи, сенга маъқул тушурму бир оз.

З у л ф и з а р

Маъқул ҳам гапмидир, бу бир мўъжиза.

З а й н и д д и н

Ошириб юбординг, кўп қилма изза...
Хайрият, кўнгилнинг сўниб губори,
Қаламга рўй берди ранглар баҳори.
Бедор тунларимнинг якунидир бу,
Тугёнли ишқимни акс этган кўзгу.

З у л ф и з а р

Мени кўпдан қийнар бир муаммо ҳол,
Аммо ботинмасман бермоққа савол.

З а й н и д д и н

Сўзла, мен жавобга уриниб кўрай,
Ақлим етмаганин устоддан сўрай.

З у л ф и з а р

Бунчалик камолот, тенгсиз тароват
Елғиз бир санъатнинг завқи эмас-ку,
Бу ерда яширин сир бор, сеҳр бор.

З а й н и д д и н

Топдинг, дилрабо қиз, ошкора айтсам,
Бу ерда сир деган севги, меҳр бор.

З у л ф и з а р

Ажаб, тушунмадим...

З а й н и д д и н

Тушунарсан хўб,
Бу санъатнинг асл боиси ўзинг.
Сендаги мукаммал нафосат ва қалб
Менга бахш этгандир яратиш шавқин.
Сени хаёлимда ҳис этиб ҳар дам,
Тасаввур этарак айни қошимда,
Қонимда, жонимда англаб эрта-кеч,
Мен бу нақшларга қалбим солурман,
Кўзим нури бўлиб оққан жилолар
Сенинг сеҳрингдандир, сенинг меҳрингдан.
Йигит сўзларидан қизда турфа ҳол,
Дилнинг таг-тагида таҳланган ҳислар

Бирдан аён этар равшан туйғуни,
Булутдан офтоб ярқ чиққан мисол.

З у л ф и з а р

Устод, илғайдирман мен фикрингизни
Ташаккур, дилга хуш сўзлар айтдингиз,
Ва лекин ижоднинг туб асосинда
Бўлак бир қудратнинг ётмоғи, бешак
Инсон камолига куч бағишловчи
Сиз ўшал асрорни яширмоқдасиз.

З а й н и д д и н

Тасанно фаҳмингга, олижаноб қиз,
Сўзларингда бордир олий ҳақиқат.
Итасанг, ўзимча ушбу саволни
Майли, талқин этай, эшитиб боқ-чи.
Аммо бу барчага бирдай мос бўлмас,
Бу бир тажрибаким, мингларнинг бири.
Бунда барча тақдир, барча йўлларга
Бир қолип, бир мезон бўлмагай раво.
Энди саволингга шулдир жавобим:
Болалик — ижоднинг олтин бешиги,
Мутаассир онгу қалб керак аммо.
Ёшлик туйғуларинг қанча мўл бўлса,
Қанча рангин дардлар бўлса ошно,
Илҳоминг ўшанча бўлгай анвойи.
Яъни истеъдоднинг асил илдизи.
Болалик замини ичра барқарор.
Мен ҳам болаликда қўйчибон бўлдим,
Англадим одамлар қувончу дардин.
Дон янчдим, ўт ўрдим, гувала қордим,
Тоғлар шоввасию яйлов ҳавосин,

Қирмизи шафақлар, нилий осмон,
Бепоён қирларнинг зилол мавжю
Заъфар саҳроларнинг жизганак рангин
Юракдан ҳис этмоқ бўлди насибам.
Отамнинг аянчли, оғир қисмати,
Онамнинг аламли кўз ёшлари ҳам,
Шаҳри сабза бўлмиш жафодийда Кеш
Балки, кўчган чиқар бу нақшларга.

Буларнинг ўзаро ишқ мулоқотин
Зимдан кузатаркан Самандбек бу пайт
Ениб ич-ичидан кул бўлар эди.

С а м а н д б е к

Ҳаддидан ошмоқда бу ярамас зот,
Наққошликда мени сояга солиб,
Шуҳрат гултожини орзу этмоқда,
Дарвоқе, тан бермоқ керак, албатта,
Мўъжизавор эрур унинг паргори.
Унинг чизиқлари бағоят нозик,
Бағоят аниқдир ҳар бир нуқтаси.
Қўли гул дегани аслида-ку, шу,
Хўш, нечун сен бунча ўтда ёнурсан?
Нечун ул эришган чўққини, бахтни
Сен орзу қилмайсан? Сабаб ё боис?
Ё сенинг йўлингни тўсдимми бир пайт,
Кўлингдан олдимми бирор ҳунарни?
Уйла, тафаккур эт, аё Самандбек,
Унда бор икки қўл сенда ҳам мавжуд,
Бир хилдир бўю баст, кўзу қулоқ ҳам.
Йўқ, бунда иқтидор қудрати керак,
Керакдир табиий, илоҳий ёғду,
Бунёдкор истеъдод унда беқиёс,

Бунинг инкорига бора билмасман...
Булар етмагандай, Зулфизарни ҳам
Юрагим қаъридан юлқиб олмоқда...
О, гўзал Зулфизар, мени бу ерда
Сақлаган сенинг ой жамолинг-ку, қиз!
Сени бир кўрмакнинг орзусида мен
Ушбу остонага урганман бошни.
Наҳотки сезмассан, бефарқсан, наҳот,
Йўқ, сенинг бошингни айлантиргувчи
Анов қишлоқидир. Кешлик сеҳргар.
Мен унинг пайини қирқмагунимча
Бир лаҳза ҳаловат билмасам керак.

Қайдан пайдо бўлур қизганч ҳис, ҳасад?
Санъат олами бу бепоён уммон,
Бу уммондан ҳар ким ўз эътиқоди,
Ўз фикри, қувваи қалбига кўра
Дурдона тергай-ку. Санъат — хазина,
Чексиз имконларнинг пинҳон олами.
Юзага чиқмаган нозик туйғулар,
Ҳали сир сақланган талай гўзаллик,
Антиқа ҳодисот унда беҳаддир,
Унда ўз мақсади, ўз йўли, бахти —
«Ўз»лигин қидирган ошгайдир довон!

Йўталиб маънодор кирар Самандбек,
Зулфизар ичкари отилар зумда,
Зайниддин ҳайратда бундоқ тазйиқдан.

С а м а н д б е к

Маъзур тутинг, бўлдим ширин суҳбатни,
Авж нуқтада экан изҳори кўнгил.

З а й н и д д и н

Йўқ, биз фавқулодда дучлашиб қолдик.
Тийран ақл мавжуд эрур бул қизда.
Ижодиёт мағзин чақмоқ истаиди,
Унда санъатларга сўнгсиз ташналик.

С а м а н д б е к

Тинч қўйинг бул қизни, смъдан илтимое,
Ҳашам, жимжимадор сўзлар на ҳожат?
Гангитиб бечора қизнинг бошини,
Қиз шаъни, иффатин топташдан қўрқинг,
Устод сезиб қолса қаттиқ ранжийди.

З а й н и д д и н

Ноўриндир сизнинг барча шубҳалар,
Қайдан фикрингизда бул қора илон?
Наҳот инсонийлик, самимиятни
Бу қадар тубанда идрок этурсиз.
Зулфизар била биз ижод ҳаққинда
Жиндай мулоҳаза юритдик холос. –

С а м а н д б е к

Ажаб, қиз боланинг ожиз фаҳмида
Қайдан минораю пештоқлар кашфи?
Бундай салоҳият аёл зотинда
Бўлмоғини сиздан эшитмоқдаман.

З а й н и д д и н

Сиз аёл зотини ғалат англайсиз,
Уларнинг қалбида парвоз тополмай,
Ҳали ниҳон ётган ғаройиб қудрат
Борлигини ҳатто хаёл қилмайсиз,
«Ман-ман» деб кўксига беҳуда урган
Эркаклардан минг бор устундир улар.

С а м а н д б е к

Асоссиздир тамоm бу мужмал фикр,
Танграм аёл зотин яратар экан,
Бошқа мажбурият юклади унга,
Хусусан, эркаклар хасми бўлмоқни.
Хайр, бу гапларни қўя турайлик.
Бу ерда ҳеч қандай баҳсга ўрин йўқ.
Очиғини айтинг, сиз Зулфизарга
Ошиқлик даъвосин қилаётирсиз.

З а й н и д д и н

Тергамоққа бунча мойил эрсангиз,
Мен сизга баралла айтишим мумкин.
Зулфизарни жондан ортиқ кўрармен,
Ҳаётим маъноси эрур ўшал қиз!

С а м а н д б е к

Энди ёрилдингиз. Бу гап бўлакча.
Унда мен ким бўлдим? Бу остонада
Йиллар юрмоғимнинг недир боиси?
Устод режасига зид бормоқликка
Қандай жазм этурсиз. Менга аталган
Қизга кўз олайтмоқ кўрнамакликдир.
Шариат йўл бермас бу шаккокликка.

З а й н и д д и н

Буни Зулфизарнинг ўзи қилур ҳал.

С а м а н д б е к

Кўрурмиз ниманинг ҳал бўлмоғини!

II

Ўтди неча муддат ушбу маромда,
Зайниддин иш-ижод завқи билан банд,
Ранглар жилосидан чаман яратиб,
Тошларни сўзлатар. Унинг нақшида
Самовий шуълалар тошқини яшнар,
Бўёқлар сайқали кўзни оларди.
Бухоронинг адил миноралари,
Гумбазу равоқу мадрасаю арк
Кўрганнинг ақлини забт этиб тамом,
Эл-юрт таҳсинига бўлди сазовар,
Ёйилди диёрлар бўйлаб шуҳрати.
Бир ёнда Ҳироту Табризу Ажам,
Бир ёнда Дамашқу Шому Халафда
Бухоро фарзандин санъатига лол
Одамлар кўпайди барча тарафда.
Карвонлар ўтаркан, аҳли тижорат,
Аҳли саёҳатлар ушбу хабарни
Олиб ўтар эди элдан элларга.
Унинг овозаси Самарқандга-ку
Бағоят маълумдир, бу баланд довруғ
Шоҳнинг саройида кенг ёйди қанот.
Кунлардан бирида етдию чопар,
Самарқандга унинг тезда етмоғин
Маълум қилди, яъни ғоят улуғроғ
Иншоот безаги кутмоқда уни.
Тоқим шундай нақшлар яратсинки у,
Ҳайрат ёқасини тутсин кўрганлар.

Ҳайҳот! Бу таклифда тенгсиз бир ишонч,
Ижод иштиёқи бирла баробар
Зулфизардан олис кетмоқ азоби
Қалбини хашжардай тилкалаб ўтди.
Лекин кўп қатъийдир фармони олий,
Унга моне қудрат борму жаҳонда?
Балки манглайига ёзилмиш толе
Устивор этгайдир уни замонда.
Бироқ Зулфизар-чи? Фироқ шиддати
Қошида япроқдек сарғаймасму у?
На чора? Бормоқдан ўзга илож йўқ.
Фотиҳа бергайдир кекса устод ҳам,
Маънос волиданинг не кечгай ҳоли,
Наҳот Зулфизардан олис фироқда,
Бу гўзал маскандан анча йироқда,
Ҳис этмай ёнида ул қиз нафасин,
Шарпасин, ғамзасин, хандасин, сасин
Қандай кун ўтказур ошуфта йигит.
Ахир, қўлларига, қалбига мадор,
Қаламига нафис жило берган ишқ
Уни не кўйларга солгай ғурбатда?

Зайниддин бу икки ўт ичра ёмон
Ёнаркан, куяркан хас-хашак мисол,
Аниқ бир чорани тополмас ҳамон...
Фақат бир лаҳзалик учрашув — висол
Бу мудҳиш хабарга қўйди сўнг нуқта.
Кўзида томчилар филт-филт айланиб,
Бу аччиқ қисматга бўйин берди қиз.

З у л ф и з а р

Омад тилайдирман сизга, азизим,
Соғлиқ тилайдирман, кўришмоқ завқин
Орзу қилиб, сизни кутгум қишу ёз,

Мангу топширганим сизга қалбимни,
Севгимни покиза сақлашдир аҳдим.

З а й н и д д и н

Сенга инонурман, азизам, жоним,
Кўришмоқ бахтидан умидим бисёр.
Доим хаёлимда ўзинг бўлурсан,
Бу кўнгил сен томон етказгай мени.

Шундай якунланди бу қисқа висол,
Тонгда йўлга тушди аламли наққош...

Ушбу воқеотдан хабардор иблис —
Самандбек қаҳқаҳа солди жаҳонга.
Гўё йўлидаги барча тўсиқ — ғов
Тақдирнинг бешафқат қўллари билан
Бир лаҳзада юлқиб ташланган эди.
Ва бу қаҳқаҳадан совуқ бир ларза
Тушди Зулфизарнинг нозик дилига.

III

Самарқандни қураб оқсоқ жаҳонгир,
Якто бўлсин дейди бу ер юзинда.
Шаҳрим жаҳон ичра ўзи жаҳондир,
Унинг тожи бўлсин дер «Шоҳи Зинда».
Иморат юксалар, самовий ранги
Жаранглаб қалбингда бергудай садо.
Тусин ўзгартолмас замонлар чанги,
Мангуликка турар худдики само.
Тошлар сўзга кирар, яшнайти нақшлар,
Қўли гул меъморлар бунда бўлмиш жам,
Ўзбеки баҳори қувонч бағишлар,
Санъатин тиккандир арабу ажам.
Меъморлар келишган Насафдан, Кешдан,

Бухородан келган неча монийлар,
О, бу хил санъатни кўрмаган ҳеч-да
На-да сосонийлар, на сомонийлар.
Темур мағрур боқар мақбарлар сари,
Дунё подшолари кўрсин савлатин.
Бу, ахир Темурнинг буюк асари,
Кўрсатсин жаҳонга унинг сарватин.
Бунда одам деган қайнайди гиж-гиж,
Юзлаб мардикорлар тер қуйиб ишлар.
Биров тупроқ ташир, биров элтар гишт,
Биров зиналарга пардоз бағишлар.
Бунда сангтарошлар, яна наққошлар,
Ганчкорларнинг қўли тегмайди қўлга.
Кошинми, муқарнас, кунгурадир ё
Гумбаздир — барида маҳорат ўти.
Бир ёнда ишлашар ҳиндий усталар,
Бир ёнда арабдан асир юзлаб қул.
Эроний наққошлар пардозда зариф.
Тошкенту Андижон, Бухорою Кеш
Асил фарзандларин йўллаган бу ён.

Мингларнинг кўз нури, пешона тери
Азим иншоотга сингар кунба-кун.
Узлуксиз икки ёз, икки қишдирким,
Зайниддин бу ерда соҳиби ҳунар.
Бутун вужудини, меҳру ишқини
Нақш тимсолида айлар ифода.
Баланд ҳавозада, юксак пештоқда
Эртадан то оқшом тош қотган йўсин,
Зайниддин гўзал бир чаман сувратин
Тошга туширмоқда бу нозик санъат
Тоғда игна билан қудуқ қазмоқдан
Мураккабдир, бунга шак йўқдир мутлақ.
Тобора ярақлаб бормоқда пештоқ,
Дардли қалб, соғинчу ҳижрон ҳислари,

Висолга умиднинг эзгу ишончи
Омухта бўларак барча рангларда,
Уйғун бир санъатда топмоқда сайқал.
Ажнабий усталар бармогин тишлаб,
Унинг санъатидан узолмаслар кўз.
Бу ажиб хаёлий эртак олами
Шаҳр аро овоза бўлган тамоман.
Инсонда улуғ бир фазилат мавжуд:
Қураркан биноми, кўприкми, гумбаз,
Ё чинор улғайиб, яратурми боғ,
У фақат ўзлигин, ўз даврин эмас
Келажак авлодни ўйлагай кўпроқ.
Баланд ҳавозада Зайниддин танҳо,
Ўйлар на тушликни, на қултум сувни,
Лаҳзалик ҳордиқни этмайди хаёл.
Юрак-юрагидан қалққан бир ғазал
Фақат лабларини пичирлатар гоҳ:
«Меҳру ишқим ёғдусин тошларга
нақш этмоқдамен,
Бу нақшларга юрак қонимни
бахш этмоқдамен.
Зулфизар ёр меҳри қалбимда
шижоат қўзғатиб,
Севгию санъатда Моний бирла
бахс этмоқдамен.
Эй, санам, уққил бу дostonимни,
сендан илтимос,
Неки дил ичра ниҳондир, сенга
арз этмоқдамен».

Пастда қистайдилар унинг дўстлари,
Бир пиёла чойга, лаҳза ҳордиққа.
Лабларда ним кулгу, шикаста ҳолат,
Кўзларда ҳорғинлик, маъюс бир нидо,
Тушиб келар экан баланд пештоқдан,

Дўстлар оғушида енгиллик сезар,
Таскин топган янглиғ барча ҳасрати,
Дўстларга аламли қалбин ёраркан,
Кўз олдида турар ул нозли сиймо.
Сарвдай бўйлари, қийғоч қошлари,
Нурдай тиниқ чеҳра, садафдай тишлар,
Эҳтиросли кўзлар, покиза хаёл,
Ақлининг ялт этган кескир ёғдуси,
Гоҳ маъюс, гоҳ қувноқ, дилбар қиёфа,
Севгидан йўғрилган ул оташин жон —
Йигит вужудини тўлдирар бир зум.
Ҳамон кўз олдида ўшал дақиқа:
Ҳижрон асносида учрашилган он,
Ўйнаб сочларининг учин оҳиста,
Жовдираб боққани, айтган сўзлари:
«Мангу топширганман сизга қалбимни,
Севгимни покиза сақлашдир аҳдим».

Севги! Бул қудратнинг қайдин келмоғин,
Жунбуш қўзғамоғин юракда, жонда
Ҳали бирор доно аён этмаган,
Ҳали бирор ҳаким этмаган ифшо.
Жунун саҳросида йиғлаган Қайсни,
Кўҳқан Фарҳоднинг аччиқ қисматин
Қачон, ким тушунган? Ва ёхуд қайси
Аллома мукамал таважжуҳ ила
Талқин эта билган қайси замонда?
У инсон фарзанди жисму зорида
Туғёнлар яратган буюк туйғуким,
Барча авлодларнинг силсиласида
Янгича бир қудрат, янги барқ билан,
Бўлак хислатларда, бўлак оҳангда,
Янги ранглар билан туғилгай мудом.
Ойма-ой, кунба-кун, соатма-соат
Сўнгги нуқтасига етмоқда пардоз.

Нақшларнинг ложувард, нилий балқиши,
Пистақий, напармон шўх ранглар ичра
Зайниддинлар қалбин сирли олами
Тобора ярқираб элитар кўзни.

Олис эмас ул кун, эртами-индин,
Жавоб тегиб қолгай Зайниддинга ҳам.
Марҳамат қилишса аъёну кабир,
Марҳамат қилса гар қудратли сарой,
Адолат деган гап бўлса дунёда
Сўнгра Бухорога, Зулфизар томон
Қушдай парвоз этгай қанотни кериб.
Устод этагини ўпгайдир мамнун,
Кекса волидасин шод этгай беҳад.

Бир пиёла чойни яйратиб танга,
Висол умидидан тўлқинланиб жон,
Энг сўнги жилою сўнги тарх учун
Яна ҳавозага юксалар наққош.

Тонгдан ногораю карнай гумбури
Самони ларзага солгудек баланд.
Кўчаю томларда беҳад оломон,
Сарбозлар тагида гижинг тулпорлар.
Саркорлар эғнида ёниб банорас,
Мунаққаш пештоққа интилар ҳамма —
Еттидан то етмиш аҳли Самарқанд,
Бунда меҳмонлар кўп: Румдан, Хитодан,
Олис Московия, Ироқу Эрон —
Элчиси, сайёҳи, тижорат эли
Ҳайратда боқурлар бу гулистонга.
Бу чиндан замона мўъжизасидир,
Гўё асрларнинг танҳо кутгани.
Бу беқиёс санъат, зумуррад дунё —
Олам салтанатин гултожи гўё.

Саройда кутилар улугвор базм
Ушбу воқеотнинг шон-шарафига,
Саркор Зайниддинни чорлаб ёнига,
Шаънига ёғдириб лак-лак тасанно,
Буюк бир илтифот қилди намоиш.

С а р к о р

Иним, бу санъатинг оламда машҳур,
Мамнундир ишингдан подшоҳи олам,
Беҳад марҳаматлар кутмоқда сени,
Нимайки истарсан, бўлгай муҳайё.
Қандоқ мукофотни орзу қилурсен,
Саховатин сендан аямас сарой.

З а й н и д д и н

Ташаккур, қўлимдан келган ҳунарни
Мен ушбу даргоҳдан дариг тутмадим.
На шуҳрат, мукофот, на юксак амал,
На олтин жилоси мени этди лол.
Устодим санъатин, элнинг санъатин,
Нимайки улусдан олган эсам гар,
Барчасин сидқидил изҳор этмакни
Мақсуд қилган эдим, агар шу истак
Рўёб топган эса мовий пештоқда —
Шудир юракдаги олий муддаом.
Фақат бир илтимос — ёлғиз тилагим,
Бухорога қайтмоқ бахтини тезроқ
Менга бахш этсангиз — олий мукофот.

Саркор мийиғида жилмайиб қўяр:
«Бунча камтарона олижаноблик,
Кулиб турган бахтдан юзни ўгирмоқ,
Ё тангрим, антиқа бандаларинг бор».

С а р к о р

Хайр, бу марҳамат кўп қиммат эмас,
Ҳеч ким сени тутиб қолмайди, йигит.
Бу ишда кафолат бергумдир аниқ.

З а й н и д д и н

Ташаккур, унутмам бу яхшилиқни,
Мартабангиз бўлсин яна улуғвор.

С а р к о р

Бу кеч сен саройга мукаллиф бўлдинг.
Иштирок этурсан базми олийда.
Бино интиҳоси шунда бўлур қайд.
Сўнгра истагингга албат етурсан,
Яна Бухорога қайтиб кетурсан.

IV

«Боғи беҳишт» аро улуғ тантана.
Дабдабали базм этмоқда давом.
Тўрда, тилло тахтда салобатли шоҳ,
Адраслар, кимхоблар ёнади рангин,
Эроний гиламлар қондай қип-қизил.
Бунда аёнлару соҳиб девонлар,
Бунда кибру ҳаво, салтанат, қудрат.
Таманно хонимлар уст-бошида

Дурлар, жавоҳирлар бебағи ял-ял.
Меҳмонлар ўлтирар етти иқлимдан,
Бу ҳашам кўзларни қамаштирар шўх.
Биллур косаларда кўпиради май,
Чехраларга қалқар кайфнинг ёқути.
Қанча мулозимлар ҳар хизматга шай.
Мармар ҳовузларда фаввора сачрар,
Товуслар хироми зар деворларда.
Наю даф, сетору уд билан ғижжак
Лаҳза тиним билмас, куй устига куй,
Гоҳ хазин, гоҳ янгроқ наволар ёйиб,
Қанча моҳир машшоқ, қанча ғазалгўй,
Оҳангни юксалтиб само тоқига,
Бағишлар базмга сирли жилолар.
Шифтларда шингарфу зангор ёғдуси,
Юмшоқ ўриндиқлар, бахмал пардалар...
Тўлғана-тўлғана неча раққоса,
Чулғана-чулғана белларга сочлар,
Майин хиром айлар ёниб, ўртаниб,
Арманий, озарий, қоши қийғочлар.
Даврага тушади ҳиндий гўзаллар,
Араб хушрўйларин мақоми бўлак.
Куйга куй уланар, рақсга рақс,
Хумор нигоҳларда ҳирс тўлқинлари.
Ушбу базм аро Зайниддин ҳам бор.
Бир четроқ, қовушмай бунча ҳашамга,
Ғалат бир мамнунлик чулғаб дилини,
Ўлтирар, кўнглида бўлак тўлқинлар.
Овчидан қутулган бир оҳу каби,
Тузоққа чап берган бир шаҳбоз мисол,
Эртанинг умиди ёритиб қалбин,
Бухоро, Зулфизар хаёлидан маст,
Бетоқат, безовта ўйлар билан банд,
Кутар бу маросим ниҳоясиши.
Қаранг-а, нечоғлик буюк марҳамат,
Саройда меҳмондир оддий бир наққош!

Юз минглаб ғариблар, йўқсил, муҳтожлар,
Толон-торож мулклар елкаси узра
Қад чеккан саройнинг бунча Ҳашами
Наҳот Зайниддинлар шаънига эмас?!
Базм авжда борар. Чўғ гиламларда
Майин сирғалади нозли дилбарлар.
Ўкинчли чеҳралар табассумида
Совуқ урган гулнинг сўнгги балқиси...
Баногоҳ янграйди Бухоро савти,
Маънос садоларда бир дунё фиғон.
Даврага киради гўзал раққоса,
Бастига чирмалмиш оқ ҳарир либос,
Сочларнинг паришон мавжлари аро
Қуюқ тун зулмати қотгандир гўё.
Қизнинг кўз қараши ниҳол қаддида
Қаноти қайрилган шикаста қушнинг
Дардли изтироби, унсиз фарёди.

Во ажаб! Ким бўлди бу дардли барно?
Наҳот, ўша лаблар, ўша қошлар бу,
Наҳот, ўшал кўзлар, ўшал ишорат?
Зайниддин вужудин чақмоқдек тилиб,
Бир мудҳиш иштибоҳ ўтар ларзакор.
Ё тангрим, яратган оламинг ичра
Яна қандоқ даҳшат ўйинларинг бор?!

Йўқ! Ортиқ шубҳага йўқ зарра ўрн,
Туш эмас, ўнгдир бу. Хаёлмас — ҳаёт.
Дафъатан жойидан даст қалқди наққош,
Даврага отилиб чиқди дафъатан.
Ажаб бу ғулудан танг қотмиш сарой.

З а й н и д д и н

Зулфизар! Азизам! Сен қайдан бунда?
Наҳотки, сенсан бу? Ва ёким тушим...

Зулфизар

Туш эмас, азизим, сизга етказган
Эгамга минг бора ташаккур бўлсин.

Зайниддин

Нечук бу ҳолатга тушдинг, Зулфизар?

Зулфизар

Ёвузлар банди дом этдилар мени.

Зайниддин

Қайси гуноҳингга, не айбинг учун?
Нечук йўл бердилар бу ишга устод?

Зулфизар

Айбимни билмадим... Сизга ишқимни
Қишандек урдилар оёқларимга.
Билмаслар, севгига қафас чикора...
Йиғлай-йиғлай куйиб, мўйсафид отам
Кўпдан тарк этдилар сўқир дунёни.

Зайниддин

Ё раббий, сени бу кўйга солган ким,
Қанотинг синдирган қайси бир иблис?

Зулфизар

Ул иблислар ана! Ана сайёдлар!
Номус ўғрилари, зулматпешалар!
Шоҳига бурканган кир вужудларнинг
Маст-аласт тўдаси, мана, қаршимда!

Ғазабнок тўлганар ширакайф сарой,
Ғижирлаб кетгандай бўлади тахт ҳам.
Ажаб қайдан келди бу шаккок гадой,
Эгасин қопармиш итни сийласанг.

Зайниддин кўз солар аҳли аёнга,
Минг йиллар кекини жамлаган нигоҳ
Бир-бир кесиб ўтар олмос тиг янглиғ
Нопок сийналарни. Машъум Самандбек
Зулфизар васлига бўлолмаи молик
Палид бир тубанлик кемириб жисмин,
Қизни сотган эди қонли саройга.
Ана, унинг ўзи! Аёнлар аро,
Заррин этикларнинг ўкчасин ўлиб,
Қора илон янглиғ чирмалиб тахтга,
Бунда рутба топган қўсқи бир виждон.

Қабиҳ ўч-аламнинг, фисқ-фасод ҳиссин
Қурбони Зулфизар мармар ҳайкалдек,
Зайниддинга боқиб тош қотган эди.

Зайниддин

Эй, менинг малагим, нозли фариштам,
Юр, тезроқ кетайлик, жоним, бу ердан.

З у л ф и з а р

Таассуфлар бўлсин, азиз Зайниддин.
Сизга ёр бўлмоғим энди маҳолдир.

З а й н и д д и н

Нега? Нима учун? Не деярсан?

З у л ф и з а р

Мен номус, иффати, шаъни топталган
Бечора кимсаман, ўлимга маҳқум.

З а й н и д д и н

Қўй, ёмон ниятни, ҳар бир ҳолатда
Сен менга тегишсан, менинг тақдирим!

З у л ф и з а р

Мен заҳар ичганман. Оғу қудрати
Ўзини мукаммал кўрсатди энди.
Тонгла маҳшаргача алвидо, йигит!
Етди жудоликнинг фурсати энди...

Гидамга қулади нозик навниҳол,
Шарт кесилган гулдек, ё тез ўчган шам.
Гўё бу оламни зулумот босиб,
Йўқлик гирдобига шўнғиди олам.
Зайниддин фарёди ўртаб жаҳонни,
Қизнинг боши узра йиғларди зор-зор.
Билинг, ёруғ олам — олам эмасдир,

Балки бошдан-оёқ қўрқинчли мозор...
Вужудин тамоман этмишди карахт,
Авжиги минарак мудҳиш қаҳқаҳа —
Ғолиб Самандбекнинг шум тантанаси.
Чақмоқдан чарс куйди азим бир дарахт,
Дарахтмас, кул бўлган наққош танаси.
Шундай якун топди буюк муҳаббат,
Бир лаҳза ярқ этиб, гўё йўқолди.

Лекин нақшлар аро қон-ла битик хат:
«Амали Зайниддин» деган ном қолди.

Кўрар бу санъатни яқин-йироқлар,
Бу санъат ҳам орзу, ҳам шикоятдир.
Қуёшга кўкс урган мовий пештоқлар
Аламли севгидан бир ҳикоятдир.